

Etiska perspektiv

Det senaste årtiondets etiska reflexion har särskilt i Nordamerika fokuserats mest på begränsningarna inom en normcentrerad moralsyn, som observerar mänskligt handlande ur betraktarens synvinkel och gör anspråk på att kunna bedöma det utifrån (en ”tredje persons” förhållande till etiken). Dessutom har moralteologin försökt övervinna sin bristande koppling till kristologin i syfte att kunna arbeta om ett teologiskt ramverk kring handlingar och handlande. De perspektiv som en antropologi kring bröllopsmysteriet öppnat vägen för har mycket att erbjuda inom etiken på dess tre nivåer, handling, moraliskt subjekt och kommunion .

3.1 Handlingens eukaristiska dimension.

Den mänskliga handlingen är, när man betraktar den i dess ursprungliga dimension, till sitt väsen en kärleksfull handling. Handlingen stiger fram ur ett initialt löfte att uppfylla något som den senare visar ansatser att förverkliga genom en förening mellan personer i ett föregripande av Himmelrikets lycka och genom ett återsken i människan av Guds ärorika treeniga liv. Genom omvändelse och lärjungeskap är det den kristnes kallelse att, i sin historiska tid, stå som ett tecken på ett utbyte i frihet med den högsta formen av kärleksfullt handlande, nämligen Kristi kärlek på korset. Därigenom utmynnar den kristnes

kallelse i förhållandet av Fadern, när han eller hon skänker sig själv som gåva till Kyrkan och till mänskligheten.

Hela Kristi gåva av kärlek förblir alltid närvarande och tillgänglig i eukaristin, som på så sätt blir den kristnes paradigmatiska form och förutsättningen för hans eller hennes fria handlande. I eukaristin ger sig Kristus Brudgummen till Bruden och drar in henne i det sakramentala offrets dynamik Gud till ära och pris. Den kristnes handlande är ett samtycke till kärlek, som det är sagt: ”Och vi har lärt känna den kärlek Gud har till oss och tror på den” (1 Job 4:16).

Den äktenskapliga handlingen i synnerhet är kallad att vara rotad i eukaristin för att vara uttryck för Kristi kärlek till sin Kyrka och göra den närvarande. Denna kärlek är nämligen ett fullständigt och förbehållslöst självutgivande som alltid engagerar både kropp och själ och som av nödvändighet alltid måste öppna sig för dess frukter i den överflödande kärlekens kallelse att skänka nytt liv.

3.2. Delaktighet i Kristi dygder.

Med denna utgångspunkt hör problemet med etiken hemma i subjektets perspektiv (”första personspektivet”). Subjektet är, som sina handlingars upphov och källa, den som förkovrar sig i kärleken. När man närmare betraktar handlingarnas inre principer går det moraliska resonemanget i riktning mot dygderna och det som är dygdernas egna rötter, det vill säga den utgivande kärleken som är en förening i kärlek med Kristus i Anden (jfr Livio Melina, *Sharing in Christ's virtues*, Washington 2001).

Dygd är något ”helt skilt från vanor” (jfr S. Pinckaers, *Le renouveau de la morale*, Paris, 1979). Dygd är i stället ett växande i frihet, en andlig energi som danar anlag och böjelser och ger utrymme för ett utmärkt handlande. Det är något som är helt fjärran från att helt enkelt hålla tillbaka passioner och lidelser. Dygder förverkligar deras ”sanna integration” (jfr K. Wojtyła, *The Acting Person*, 1979) i ljuset av det som är sant om en persons godhet, i vilken ligger kallelsen till att i frihet ge sig själv i kärlek. Impulser, känslor, passioner och tillgivenhet tas emot med allt som de utlovar och höjs till en nivå av andligt möte med en annan person. På denna väg handlar den moraliska regeln inte längre om en yttre kontroll av naturlig dynamik utan om utbildning i dygder eller i frihetens tillväxt i kärlek. (S:t Thomas av Aquino, *Summa Theologiae I-II*, q. 92, q. 1; G. Abbà, *Lex et virtus*, 1983). I den kristna dimensionen ligger dygderna som ”ett deltagande i Kristi dygder” (S:t Bonaventura). Genom Anden införlivar Kristus den kristne med sin fullkomliga kärlek till Fadern. Dygderna är de bröllopsgåvor som Kristus ställer till förfogande för sin Kyrka i Anden, för att fullkomliggöra henne, ”*ty han ville själv låta kyrkan träda fram till sig i härlighet utan minsta fläck eller skrynkla; helig och felfri skulle hon vara*”. (Ef 5:27). Kristi brudgumskärlek, som den kristne deltar i, är alla andra dygders moder och gestalt. Dessa dygder är de strategier som gör Kristi kärlek närvarande i varje tid. (jfr S:t Augustinus, *De moribus ecclesiae catholicae* 1.15.25).

Äktenskaplig kärlek är alltså uttrycket för Kristi brudgumskärlek till Kyrkan. Kyskheten är inte reducerad till avhållsamhet utan är en sann kärleks dygd, styrkt i makarna genom Anden.

3.3. Etikens kyrkliga vistelseort.

Den fråga vi ställde angående det moraliska subjektet är också en fråga om subjektets genesis, Kyrkan. Den kristne kan inte utan vidare göra anspråk på autonomi eller förminska sig själv till heteromontänkande eftersom han är son, son eller dotter i Sonen, född in i en ny frihet som son eller dotter genom Kristi kärlek till Kyrkan.

Kyrkan, Kristi Brud, är också den kristnes Moder. I henne föds den kristne och modelleras fram i dygderna. I henne bildas samvetet till ett kyrkligt ”kännande” som stöpelare mot varje autonom självförhållning och varje undergiven likformighet. ”*Den som önskar leva har en plats där han kan leva, en plats att utgå från i livet. Kom närmare, tro, låt dig bli införlivad så att du kan bli levandegjord. Fly inte från de andra lemmarnas gemenskap*” (S:t Augustinus, *In Johannis evangelium tractatus*, 26.13). Den kyrkliga gemenskapen blir *morum regula*, inte av yttre eller juridiska skäl, som begränsning, utan som hjärtats och förståndets inre referens.

Om dessa är de väsentliga riktmärkena för bröllopsantropologins etiska utveckling, blir den pastorala frågan det grundläggande problemet med hänsyn till det kristna subjektets tillkomst och fostran.

4. Den pastorala dimensionen.

4.1. Att fostra är att arbeta med utbildning.

Profetian om bröllopsmysteriet, som är en del av *Humanae Vitae*, har utvecklats mycket under de senaste 30 åren. De tankar och

idéer som utvecklats visar hur det känsliga ämne som utgör encyklikans specifika innehåll i själva verket medförde ett helt koncept kring människan och det samhälle på vilket, till syvende och sist, en civilisation stöder sig. Mot den bakgrunden måste vi anta att arbetet med utbildningen är Kyrkans primära uppgift. Den ”nya evangeliseringen” och det ”tredje milleniet”, för att citera två centrala begrepp i Johannes Paulus II’s läroämbete, kan inte skiljas från vår medvetenhet om att varje mänsklig varelse alltid är *docibilis Dei* (jfr Joh 6:45. ”*alla skall bli Guds lärjungar*”). ”*Vördade bröder, älskade söner och döttrar, alla människor av god vilja, er kallar vi nu till en synnerligen stor insats för uppfostran, för framsteg och kärlek*”, HV 31).

Denna uppgift kräver först av allt ett lämpligt subjekt, nämligen Kyrkan, som måste födas i personerna som svar på Jesu Kristi initiativ, Han som frambringar sin Brud i sakramentet (Skärtorsdagen) och på Korset (blod och vatten). Av den anledningen har fäderna talat om Maria som *Ecclesia immaculata*. Runt henne samlas det döpta folket, inlemmade i en enda kropp genom tro och dop, ur vilka deras personliga sändning flyter fram. Det kyrkliga subjektet måste påtagligt komma till uttryck på alla områden av mänsklig existens (familj, grannar, arbete), så att Jesu Kristi frälsningshändelse kan göras närvarande och vara öppen för det sakramentala mötet.

Det kyrkliga subjektet uppfattad på det sättet är kallad att evangelisera med full respekt för den ”metod” som Kristus själv förordar: ”Jag är *vägen*, sanningen och livet.” Detta är inkarnationens metod och fungerar så att den öppnar människan för verkligheten som helhet och drar henne med på en färd tillsammans mot Fadern.

Det som krävs, både för subjektets del och vad beträffar den fostrande metoden, är att det finns vittnen som är övertygade om händelsen Jesus Kristus som principen för nytt liv, att det finns mänskliga varelser som i frihet förstår hur man ska framställa Jesus Kristus till andra människor som också är fria. I detta holistiska perspektiv på fostran ser man uppmärksamt på nödvändigheten att ”skapa ett klimat som främjar kyskheten” (HV, 22). Inom ramen för ”den gudomliga lagen rörande äktenskap”, som måste följas och respekteras (HV 19), ”är Kyrkans lära beträffande den rätta födelseregleringen en förkunnelse av Guds egen lag. Ändå är det inget tvivel om att den för många kommer att synas inte endast svår, utan även omöjlig att följa... Men de som djupare reflekterar över detta kommer att inse att dessa ansträngningar ökar människans värdighet och bidrar till samhällets bästa” (HV 20).

Kyrkan, som moder och lärare, bemöter människan med samma inställning som Förlossaren, det vill säga ”hon känner deras svagheter, hon förbarmar sig över folkskarorna och hon välkomnar syndarna. Men hon kan på samma gång inte göra annat än att lära ut denna lag, som i själva verket är lagen för det mänskliga livet som återställts till sin ursprungliga sanning och vägletts av Guds Ande” (HV 19).

”Jesus Kristus är den levande och personliga lagen” (*Veritatis Splendor*, 15., inoff. övers. G. Fäldt). Att följa honom handlar inte om en ”yttre efterföljelse” utan fordrar ”likgestaltande med honom” (VS, 21., inoff. övers. G. Fäldt). Lika mycket som bräcklighet kan känneteckna människan under hennes resa, saknas aldrig den nåd som ger Guds barn deras fulla frihet. I sitt identifierande av sig själv med Kristus, upptäcker

lärjungen med förvåning att han i allt han eller hon gör känner ett andetag från sin relation med Fadern. Således är lärjungen tacksam för att den sårade friheten leds och uppehålls genom det bud som säger, att var och en som hoppas på Gud ”*renar sig själv liksom han är ren*” (1 Joh 3:3).

4.2. Den förhärskande kulturen och den kristnes frestelser

”Genom att bevara hela morallagen rörande äktenskapet intakt, är Kyrkan övertygad om att hon bidrar till uppbyggandet av en sann mänsklig civilisation” (HV, 18).

Dagens förhärskande kultur sveper in över många kristnas liv och utsätter dem för prövningar (”frestelser” i dess evangeliska betydelse). När vi uppmärksammar ett antal av dess primära kännetecken är det kanske lättare för oss att känna encyklikans och budskapets profetiska styrka som i sin helhet leder in på spåret till bröllopets mysterium.

4.2.1. Spiritualismen eller parapsykologin

En urholkad spiritualitet är mycket utspridd i dag också bland kristna. Det är med hjälp av *Humanae Vitae* möjligt att övervinna en sådan allvarlig frestelse, om man objektivt kan komma till klarhet om vår kropps stora värde som hela människans sakrament. Spiritualitet skild från vårt kroppsliga liv är främmande för inkarnationens metod, i vilken Kristus ”uppenbarade sig som sakrament”, det vill säga som ett verksamt tecken på sin gudom och den frälsning han för med sig till oss. Det synliga i hans jordiska liv för oss nämligen till Honom som gudomlig Son och till hans återlösande mission (CCC 515).

Spiritualismen hamnar till slut i den moderna logikens materialistiska "hälsomedvetenhet" med dess försäkran om en fräsch, biologisk funktion för våra dödliga kroppar i en omöjlig evighet. Båda dessa inställningar berövar kroppen sin sakramentala betydelse. I trons perspektiv betyder det, att man inte riktigt kan förstå värdet av den kyrkliga och eukaristiska kroppen som platsen för den största frihet till vilken människan har inbjudits.

4.2.2. Det androgyna området

Encyklikan visar mot bakgrund av läroämbetets (Magisterium) tematiska arbete under de gångna trettio åren hur vi kan övervinna ännu en makroskopisk "frestelse" i aktuell kultur, nämligen det androgyna området. Begreppet syftar på påståendet att en individuell människa kan ha förmåga att vara av två kön (bisexuell). Med begreppet androgyn håller man inte längre fast vid sexuell olikhet som grundläggande utan ser mannen och kvinnan som två strukturellt ännu icke fullbordade halvor med en drivkraft mot en förmodad ursprunglig enhet. "Jagets" fullbordande antas kunna ske i detta illusoriska synsätt där två halvor återförenas till en hel i sökandet efter en omöjlig och förlorad frid. Detta synsätt lämnar mer och mer utrymme för den tragiska illusionen att sexualitet inte är något mer än en "option", alltså att det för varje person skulle vara möjligt att välja sin plats på det sexuella området i enlighet med var och ens känsla och uppfattning.

Mot påståendet att kulturen av egen kraft kan "producera" naturen har *Humanae Vitae* och efterföljande uttalanden av Läroämbetet visat, att sexuell olikhet, sedan man

noga reflekterat över den, inom ramen för bröllopsmysteriet introducerar denna olikhet, inte som något som kommer till ”jaget” utifrån, utan som uttryck för att ”jaget” är till för en annan. Kroppen (i sin egenskap av att vara hela människans sakrament) definieras från början till slut genom sin oöverstigliga sexuella olikhet. Denna kropp ligger till grund för den mänskliga *dia-logos* som annars skulle vara omöjlig. Det är detta förhållande som möjliggör handlingar (också den äktenskapliga akten) som sanning är fria.

4.2.3. Dualismen

Den allmänt spridda frestelsen till klyvning mellan handlingars personliga och sociala dimension kan också motverkas med hjälp av profetian om bröllopets mysterium. Denna dualism är resultatet av det moderna förnekandet av ett aristoteliskt begrepp, som S:t Thomas återinförde i början av *Secunda Pars* av *Summa Theologicae*, där han säger, ”i den utsträckning som människan är en rationell varelse måste hennes handlande bedömas utifrån livet som helhet och riktas mot de ändamål och det goda som väsentligen kännetecknar det”. I det perspektivet kan man förstå mänskligt beteende som ett gott liv i praktisk gärning som lika mycket handlar om personligt som socialt beteende med både privata och samhällseliga konsekvenser, utan artificiell separation mellan individ och gemenskap. Sociopolitisk reflexion (moralfilosofi) kan då förstås som en sådan livsstils praktiska filosofi. (jfr G. Abbà, *Quale impostazione per la filosofia morale?*, Rom, 1996).

I dag står vi tvärtom inför en bild av offentlig etik i motsats till så kallad privat etik som exakt avspeglar en redan

befintlig indelning i personlig frihet och civilrättslig eller juridisk frihet. Offentlig etik framstår alltmer som formell och normbaserad. Som Alasdair MacIntyre (jfr Alasdair MacIntyre, *After Virtue*, Notre Dame press, 1981) med rätta observerat, så utesluts allt som förstås som dygd, och etiska frågor överlämnas till individens personliga och fria val. Det finns då inte längre någon kontakt mellan de subjektiva intressenas område och området för objektiva moraliska krav, vilket skapar ett artificiellt motsatsförhållande mellan krav och tillfredsställelse, vilja och plikt.

Inom till exempel familjens område finner vi denna dualism i motsatsförhållandet mellan längtan efter föräldraskap å ena sidan och barnet som rättskapabelt subjekt med socialjuridisk självständighet å andra sidan. Barnet betraktas inte längre som en naturlig gåva och frukt av makarnas kärlek utan blir ett "föremål" som underställs föräldrarnas suveräna vilja. (jfr *Evangelium Vitae*, 42).

Det är då inte så överraskande att vi nu bevittnar en än starkare betoning av personliga rättigheter på individens område, - en konsekvens av en ytlig förståelse av den Gyllene Regeln, "gör inte mot andra vad du inte skulle vilja att andra gjorde mot dig" - och en uppfattning om samvetsfriheten som ett absolut krav, frikopplad från varje form av nödvändig hänvisning till sanningen, som i sin mest uttömmande betydelse är Jesus Kristus själv (*Veritatis Splendor*, 15). *Humanae Vitae* och dess profetia om bröllopets mysterium kan nu ställas mot dessa inskränkningar och peka fram emot en framkomligare väg. Människan kan medvetet dras till ett liv, där hon finner det rätt och passande (*cumvenientia*) att följa Kristi lag, så som den

framträder i den oupplösliga hopflätningen av sexuell olikhet, kärlek och fruktbarande (bröllopsmysteriet). Människan lär sig alltid till slut att hon är kapabel att behärska sig (uppoffringar), vilket ger henne möjligheten att i full utsträckning råda över den emotionella dimensionen av sitt eget väsen som en plats för verklig frihet. Alla andra dimensioner av hennes existens (arbete och socialt liv) påverkas av den.

(Kardinal Angelo Scola: The Nuptial Mystery, engelsk översättning från italienskan utgiven av Eerdmans Publishing Co., 2005, appendix 5. Övers. till svenska, G. Fäldt)

+

